

EGE'DE TEMEL SORUN: UNUTUL[MAY]AN TÜRK ADALARI

The Main Issue in the Aegean Sea: (Un)Forgotten Turkish Islands

Doç.Dr. Mete Kaan KAYNAR

Hacettepe Üniversitesi, metekaankaynar@gmail.com

Yrd.Doç.Dr. Gökhan AK

Nişantaşı Üniversitesi, gak2081@yahoo.co.uk

Kaynar, M. K. & Ak, G. (2017), Ege'de Temel Sorun: Unutul(may)an Türk Adaları, International Journal of Academic Value Studies, Vol: 3, Issue:8; pp:88-103 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

17/01/2017

Makale Yayınlanma Tarihi

The Published Date

31/01/2017

Anahtar Kelimeler

Ege Denizi, Ege Sorunları, Ada-Adacık ve Kayalık, Deniz Hukuku, Karasuları, Uluslararası Antlaşmalar.

Keywords

Aegean Sea, Aegean Issues, Island-Islet and Rock, Law of the Sea, Territorial Waters, International Treaties.

JEL Kodları: K33, Y8, Y91

ÖZ

Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye'nin uluslararası antlaşmalarla egemenliklerini Yunanistan'a devretmediği Ege'deki Türk Adaları'nı araştırmaktır. Bu amaca varmak için, ilk önce "Mavi Vatan" kavramı irdelenecek, daha sonra Ege Denizi'nin ve kullanımının Türkiye ve çevre ülkeler için önemi ortaya konulacak; müteakiben Lozan Dengesi irdelenerek, Kardak Krizi ile çıkan "Gri Bölgeler" in hukuki veçesi özetle incelenecek, müteakiben nihai bir değerlendirmede bulunulacaktır. Bu çalışma, meselenin hukuksal boyutunu derinlemesine ve dünyadan benzer örneklerle karşılaştırmalı analizden ziyade, Ege'nin ve bu denizin kullanımının Türkiye ve bölge ülkeleri için önemini, Ege'de Lozan dengesinin ne anlama geldiğini ve egemenliği tartışmalı adaların neden Ege sorunlarının temelini teşkil ettiğini ortaya koymak niyetindedir. Dolayısıyla bu çalışma, üzerinde daha fazla sorgulamayı gerektiren yanıtlanmamış hukuki sorularla, okuyucuyu da araştırmaya katılmaya çağırarak arzusunda. Sorunun hukuki boyutuyla ilgili birçok argümanı tarafların görüşleriyle birlikte sunmaya çalışmak, gerek yer darlığı nedeniyle, gerekse çalışmanın hedefini aşacağından, konunun hukuksal boyutunun, uluslararası deniz hukuk uzmanları tarafından bugüne değin yapılmış ve gelecekte yapılacak başka çalışmaların konusu olduğu düşünülmektedir.

ABSTRACT

The main purpose of this paper is to examine the Turkish Aegean Islands, whose sovereignties had not been ceded to Greece via international treaties. In this frame, firstly as a new notion "Blue Country" idea will be defined in general, then the significance of the Aegean Sea and its importance in usage for Turkey as well as other regional states will be outlined. Later on, the notion of "Lausanne Balance" will be examined, and then the judiciary basis of the "Gray Zones" conflict which had developed out of Kardak Rocks crisis will be reviewed. At last, a final evaluation regarding the main issue will try to put an end at the paper. This research intends to explore why the issue of islands whose sovereignties are unidentified is the main core of the Aegean conflicts; what the Lausanne Balance in the Aegean means as well as why the Aegean Sea and its usage is important for turkey and other riparian states rather than investigating juridical dimension of the issue in-depth and far from comparative analysis with comparable examples in the world. Therefore, this study wishes to invite readers to participate in the survey with unanswered legal questions that need further investigation. The legal dimension of the problem related to the argument of the parties need to work together to offer the opinion of place, both because of lack of work would exceed the target of the legal dimension of the subject, because the international marine legal experts by until today and is thought to be the subject of other studies in the future.

1. GİRİŞ

Anadolu'yu kucaklayan bir *kutsal kâse* misali, dünyanın en güzel denizlerinden biridir Ege Denizi... Ancak, dünya harikası bu coğrafyanın yegâne bahtsızlığı, Yunanistan ile Türkiye gibi iki ezeli çatışan komşuyu kucaklamış olmasıdır. Zira Ege, Kıbrıs'la birlikte, iki ülke ilişkilerinin çiçek açmasını engelleyen sorunların başında gelmektedir.

Modern Yunanistan'ın tarih sahnesine çıkmasından bu yana, Ege denen *mavi cennetin* kaderi haline gelen yaklaşık 180 yıllık Türk-Yunan çekişmesi, günümüzde Ege Sorunları (Aegean Issues) olarak bilinmektedir (Başeren, 2006). Buna göre, Yunanistan için Ege'de sadece kıta sahanlığının sınırlandırılması ve egemenliği tartışmalı adalar sorunları mevcuttur; diğer tüm konular Türkiye tarafından suni yaratılmış, uluslararası hukuku ihlal edici ve en önemlisi de Yunanistan'ın egemenlik haklarına tecavüz eden konulardır. Türkiye'ye ise, Yunanistan'ın özellikle 1923 Lozan Barış Antlaşması'ndan (Meray, 2001) bu yana Ege'de *tek taraflı* olarak uluslararası hukuka, hakkaniyete ve nısfete, iyi komşuluk ilişkilerine aykırı icra ettiği girişim ve uygulamalardan kaynaklanan en az yedi sorun bulunduğunu vurgulamaktadır. Bunlar; karasularının 6 deniz milinin üzerinde genişletilmesi, kıta sahanlığının sınırlandırılması, Yunanistan'ın 10 deniz millik hava sahası iddiaları, FIR (Uçuş Bilgi bölgesi), egemenliği tartışmalı adalar, gayri-askeri statüdeki adaların silahlandırılması, SAR (Arama-Kurtarma), ve komuta-kontrol sorumluluk sahaları sorunlarıdır (Kurumahmut, 1998: Ek 22). Bu çalışma, iki ülke arasındaki Ege kaynaklı bu sorunlardan; Yunanistan'ın resmi olarak "Gri Bölgeler (Grey Zones)" şeklinde kabullendiği, Türkiye'nin ise Ege'nin temel sorunu olarak gördüğü "Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar" sorununu ele almaktadır.

1996 yılında Bodrum-Gümüşlük açıklarındaki Kardak Kayalıkları'nda yaşanan kriz ile ulusal ve uluslararası düzeyde gündeme gelen bu yeni sorunun özünü, Ege'de 1923 Lozan ve 1947 Paris Barış Antlaşmaları ile Yunanistan'a devredilmemiş ve halen Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi (Toluner, 1996; Gündüz, 2013) Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğinde olan ve "coğrafi formasyonlar" olarak da adlandırılan bazı ada, adacık ve kayalıklar oluşturmaktadır (*Milliyet*, 1998: 14; Cumhuriyet, 1999: 17). Aslında bu formasyonlar Lozan'dan bu yana Türkiye'nin egemenliğinde olup, sadece Türkiye tarafından önemsenmemiş, üzerine düşülmemiş, ama gözden de çıkarılmamış, egemenlikleri başka bir devlete uluslararası hukukun kurallarına göre devredilmemiş nitelikteki Türk adalarıdır (Ligeros, 2010: 3). Keza Ege'de uluslararası antlaşmalarla isimleri açıkça belirtilerek Türkiye'nin rızasıyla İtalya/Yunanistan'a devredilen ada, adacık ve kayalıkların dışında kalan bütün coğrafi formasyonlar üzerinde Türkiye'nin egemenliği halen devam etmektedir. Daha da önemlisi, bunlar, Ege'deki başta karasuları sorunu olmak üzere diğer tüm sorunların çözümünü etkileyecek temel sorundur. Yunanistan'ın bile, 1996'dan bu yana Kardak başta olmak üzere, bu coğrafi formasyonların egemenliği konusunda büyük bir şüpheye düştüğü ve bu yüzden de anılan formasyonları "Gri Bölgeler (Grey Zones)" (İnan ve Başeren, 1997; Kurumahmut, 1998; Başeren ve Kurumahmut, 2003; Kurumahmut ve Başeren, 2004; Toluner, 2004) olarak kabul ettiği göz önüne alınacak olursa, Ege'de Yunanistan'ın Türkiye karşısında ilk defa çok zor bir duruma düştüğü ve bu temel sorunun Yunanistan'ın başına Ege sorunlarında büyük sıkıntılar açacağı muhakkaktır; Yunanistan da bunun çok iyi farkındadır. Denilebilir ki; Yunanistan bu kez çok kötü yakalanmış ve anılan formasyonlarla ilgili tüm planları suya düşmüştür.

Ege'nin önemi ve Türkiye için hayatiyeti konusuna geçmeden önce, konuya okuyucunun "Vatan" kavramına bakış açısını ve algısını etkileyebilecek yeni bir kavramın tasviriyle devam edilecektir.

2. "MAVİ VATAN" KAVRAMI

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde, özellikle 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması sonrasında daha kesif olarak yaşanan uluslararası deniz hukuku kaynaklı sorunları daha iyi kavrayabilmek için, "Mavi Vatan" olarak adlandırabilecek yeni bir kavrama dikkat çekilmek istenmektedir. Zira 'Vatan' gerçeği, bünyesinde pek dikkat edilmeyen, pek önem verilmeyen, ama çok değişik ve bir o kadar da önemli başka bir pencere içermektedir. Keza, bu göz ardı edilen pencere, kendi içerisinde eski bir soruya yeni bir perspektif barındırmaktadır.

Dolayısıyla, öncelikle “Vatan nedir, neresidir?” sorusu sorulduğunda, çoğunlukla devletlerin karasal ülkelerinin akla geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Hâlbuki bu, özellikle uluslararası ilişkiler/politika çalışanları için önemli bir yanılsamadır. Çünkü bu vatan zahiridir; zira vatan, sadece karasal mekânlar değildir. Ülkelerin iç suları, karasuları, bitişik bölgeleri, kıta sahanlıkları, münhasır ekonomik bölgeleri de ve hatta bunların üzerindeki hava sahaları da vatandır. Bu bölgeler “Mavi Vatan” olarak adlandırılabilir.

Bu kavrama açıklık getirilmek istenirse; bilindiği üzere, uluslararası hukuka göre bir devletin ülkesi kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye’nin kara ülkesi, klasik olarak tüm karasal coğrafi alanlarıdır. Ancak, deniz ülkesi ve hava ülkesi çok değişik ve ilginçtir. Uluslararası hukukun mekânsal kurallarına göre, uluslararası deniz ve hava alanlarını oluşturmakla birlikte, devletler, kıyı devleti olarak deniz ve hava ülkelerinde de belirli birtakım egemen haklara sahiptir (Pazarıcı, 2009: 233-299). Devletlerin çeşitli egemenlik gösterileri yapabildiği, uygulayabildiği bu deniz ve hava sahaları Mavi Vatan’dır.

İşte, bu mavi vatanlardan biri olan Ege Denizi, Türkiye’nin Akdeniz’e ve Batı’ya açılan bir hayat alanıdır adeta... Bu hayat alanını da, Anadolu’nun burnunun önünde dikilen Yunan adaları birer hançer misali zorlar, ürkütür, hatta tehdit eder. Keza, bu Yunan adaları, Ege’nin ters tarafında, diğer deyişle Anadolu kıtasının deniz altındaki doğal uzantısı olan kıta sahanlığı üzerindedir. Diğer deyişle, Ege’de mevcut 3000’in üzerindeki ada, adacık ve kayalığın (Kurumahmut, 1998: 3-6) pek çoğu Anadolu’nun tabii kara uzantısı üzerindedir; bunlar, Anadolu’nun organik parçalarıdır; ‘Anadolu’nun çocukları’dır.

3. EGE DENİZİ: RENGİ VE HAYATİYETİ

3.1. Ege Denizi’nin Mevkii

Ege Denizi, doğuda Anadolu’nun batı kıyıları; kuzeyde, Trakya ve Doğu Makedonya güney kıyıları; batıda, Teselya ve Mora Yarımadası doğu kıyıları; güneyde Girit ve Rodos Adası ile çevrilmiştir. Pek girintili ve çıkıntılı olan kıyıları ve kapsadığı birçok adalar, bu denizin daha önce büyük bir kara parçası olduğunu anlatmaktadır. Ege Denizi, Akdeniz’in kuzeye doğru uzanan bir parçasını oluşturur. Kabaca bir dikdörtgeni andıran Ege Denizi, 41°-35° kuzey enlemleriyle, 23°- 27°/28° doğu boylamları arasında yer alır. Kuzeyden güneye yaklaşık 660 km. uzanır; genişliği kuzeyde 270, ortada 150, güneyde ise 400 km. kadardır. Bu sınırlar içinde, yaklaşık 214.000 km²’lik bir alan kaplar. Çanakkale Boğazı yoluyla Marmara Denizi’ne, buradan da İstanbul Boğazı’yla Karadeniz’e bağlanır. Güneyde Akdeniz’den, bir eşik üzerinde içbükey bir yay biçiminde dizilen adalarla ayrılır. Bu yayı oluşturan adalar, batıda Mora (Peloponnisos) Yarımadası yakınındaki Çuha Adası (Kitira)’ndan başlayarak sırasıyla; Sikliye (Antikitira), Girit (Kriti), Çoban (Kasos), Kerpe (Karpatos) ve Rodos (Rhodes) adalarıyla sona erer (Kurumahmut, 1998: 2; *Ana Britannica*, 1988: 27-28).

3.2. Neden Ege Denizi?

Tarihte “Adalar Denizi” (Kodaman, 1993: 85) olarak adlandırılan Ege Denizi’nin, Karadeniz’den gelen ve boğazlardan geçerek Batı Akdeniz’e ulaşan ticaret yollarının düğüm noktalarını barındırması ve özellikle de askeri açıdan taşıdığı önem, geçmişte ve günümüzde Ege’de söz sahibi olmak isteyen devletlerin çatışmalara girmesine yol açmıştır. Ege Adaları, tarihin çok eski dönemlerinden beri yerleşim yeri olmuşlardır. Coğrafi konumları itibariyle bütün Ege adaları Asya ile Avrupa arasında denizde bir köprü konumundadır. Bu özelliklerinden dolayı, doğu ve batı medeniyetlerinin geçiş yolunu oluşturmuşlardır. Bütün bunlar, adaların tarihinin çok eskilere gittiğini göstermektedir. Örneğin Mansel (1988: Bl. 2-4), Ege ve Yunan tarihi üzerine yazdığı kitabında, M.Ö. 3’üncü bin yılda Anadolu’dan adalara, adalardan bugünkü Yunanistan’a insan ve kültür akışı gerçekleştiğini belirtmektedir. Mansel’in bu iddiası, filolojik (dille ilgili) dayanaklara sahiptir. Anılan kitapta, M.Ö. 3’üncü bin yıllarında Anadolu’dan Yunanistan’a göçlerin olduğu, Yunan diliyle açıklanamayan, ama

Yunanistan'da çok sık görülen (ss), (tt), (nt) harfleriyle biten yer adlarının, Anadolu'nun batı ve güneybatı bölgelerinde bulunan ve sonu (s), (ss) ve (nd) ile biten yer adlarına karşılık olabileceği belirtilmektedir. Tarihe baktığımızda, bu coğrafyaya tamamıyla hâkim iki güç olan Roma ve Osmanlı İmparatorluklarının bu dönemlerde barış ve istikrarı sağladığı görülmektedir (Erinç ve Yücel, 1998). Bölge, bu iki imparatorluk dışında, ancak bu coğrafyada yaşayan devletlerin gerek ekonomik, gerekse siyasi uzlaşma içinde buldukları dönemlerde istikrar kazanmıştır.

Ege Denizi, Karadeniz ile Akdeniz arasında Türk Boğazları'ndan sonra ikinci derecede önemli bir su yolu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Ege Denizi, sadece kıyıdaş ülkeler için büyük bir önem taşımamaktadır. Davutoğlu'nun (2001: 170-171) da vurguladığı gibi; *"...Her üç kıtaya da son derece optimum bir uzaklıkta bulunan ve her hangi bir kara engeli ile karşılaşmaksızın her üç kıtaya da açılabilen Ege Denizi, bu yönüyle sadece bu denize kıyıdaş olan Türkiye ve Yunanistan açısından değil, başta Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler olmak üzere her üç kıta ile ulaşım ve ticaret bağına ihtiyaç hisseden bütün bölgesel ve küresel güçler için de birinci derecede stratejik öneme sahiptir."*

Bugün Ege Denizi, Türkiye ile Yunanistan devletlerinin ülkeleri ile çevrelenmektedir. Yunanistan'ın bu denize ve bu denizde yer alan adalara tamamen sahip olma hırsı, uzun zamandan beri her iki devletin arasındaki uyuşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. Bu anlaşmazlıkların unsurları arasında, neden ve sonuçları itibarıyla yakın bağlantılar bulunmaktadır. Ege'de her bir ada, adacık ve kayalığın egemenliğinin hangi devlete ait olduğunu açık bir şekilde ortaya koymadan, karasuları sorunu ile kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması sorunlarını çözümlen teknik olarak imkânsız olduğu görülmektedir. Keza, deniz alanındaki mevcut sorunların çözümü, Ege Hava Sahası için de belirleyici olacaktır. Ege Denizi'nde bu çerçevede sağlanabilecek bir çözüm, Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR-Flight Information Region) ve Arama ve Kurtarma (SAR-Search and Rescue) sorumluluk sahalarının sınırlandırılmasına ilişkin tali nitelikteki sorunların çözülmesini de kolaylaştırılacaktır.

3.3. Coğrafyanın Doğru, Aidiyetin Ters Şekillendiği Deniz: Ege

İçerisinde barındırdığı yüzlerce ada ile birlikte jeolojik ve tarihsel özelliklere sahip yarı kapalı bir deniz olan Ege Denizi'nde, Yunanistan'a ait olan çok sayıda ada, adacık ve kayalığın Türkiye anakarasının çok yakınında yer alıyor olması ve çok sayıda adanın da Yunanistan'ın da kabul ettiği şekilde "gri bölge" statüsünde bulunması, Ege sorununu, dünya denizlerindeki mevcut ve potansiyel uyuşmazlıklar arasında en ilginçlerinden biri haline getirmektedir. Daha da önemlisi, Yunanistan'ın taraf olduğu (Sönmezoglu, 2000: 321) 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) (United Nations, 1997) hükümleri çerçevesinde meskûn ve gayrimeskûn ada, adacık ve kayalıkların karasularının bulunması, meskûn ve kendine özgü ekonomik yaşamı olan adaların ayrıca kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri olması nedeniyle, mevcut uyuşmazlık daha da hayatiyet arz etmektedir.

Türkiye, başından itibaren, Türk dış politikasının geleneksel prensibi olan "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi doğrultusunda iki ülke arasındaki sorunları karşılıklı görüşmeler ve barışçıl yollarla çözüme kavuşturmayı istemektedir (Hardavelas, 2010). Türkiye'nin bu stratejisindeki etkinliği, aktif diplomasi ve bilimsel bilgiye dayalı propagandayı başarmasına bağlı olacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin Ege Sorunlarını analizde dayanacağı coğrafi, tarihi, hukuki, politik ve ekonomik gerçeklerin ve bilimsel verilere dayalı delillerin iyi bilinmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Zira geçmiş, günümüzü çok güzel değerlendirmemize yardımcı olmakta ve geleceğimizi de aydınlatmaktadır (Balducci, 1987: v).

Türkiye ile Yunanistan arasında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Adalar Denizi (Akın, 1996: 219; Akarı, 2005) olarak tanımlanan Ege Denizi'nde var olan sorunların çoğu, Ege'nin deniz ve hava sahalarının nasıl kullanılacağı konusundadır. Ege'yi çevreleyen Türk ve Yunan anakara kıyı

uzunluklarının aşağı yukarı birbirine eşit olmasına rağmen, Ege'de adaların büyük bir çoğunluğunun egemenliği Yunanistan'a aittir. Bir de buna, söz konusu adaların bir kısmının "ters tarafta", diğer bir ifadeyle Ege'nin doğusunda, Türk ana kıtasının bitişinde, Anadolu'nun önünde kuzeyden güneye bir duvar gibi, set gibi sıralandığı eklenince, Türkiye için Ege'de yaşamın ne kadar önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Ege'nin doğusunda yer alan ve çoğu Yunan egemenliğindeki, başta Oniki Adalar (Dodecanessa) (Taşkıran, 2007; Örenç, 2007) olmak üzere tüm Doğu Ege Adaları, aslında eski çağlarda deprem ve tektonik hareketler gibi jeolojik nedenlerle Anadolu'dan kopmuştur. Ancak bu adalar, Anadolu yarımadasının burnunun dibinde yer almakta ve normalde Anadolu'nun doğal birer uzantısı, parçasıdırlar. Zaten harita ve üzerindeki coğrafya da, herhangi bir şüpheye mahal bırakmadan bu gerçeği teyit etmektedir. Ayrıca, bu adalar, Anadolu kıta yamacı üzerinde bulunmaktadır ve Anadolu'nun Ege Denizi'nin altında devam eden deniz dibi (kıta sahanlığı) üzerinde yer almaktadırlar. Diğer deyişle bu adalar, Anadolu ana kıtasının Ege'de deniz yüzünün üstündeki çıkıntılarıdır.

Anadolu'nun tabii uzantısı olan Doğu Ege Adaları'nın çoğu, 1923 Lozan ve 1947 Paris Barış Antlaşmaları ile Yunanistan'ın egemenliğine verilmiştir. Bununla birlikte, Doğu Ege Adaları'nın egemenlik devirlerinde temel sorun, bu adaların Ege'nin doğusunda, diğer deyişle ters tarafta bulunmalarıdır. Ege'nin doğusundaki birçok Yunan adası, Yunan anakarasından onlarca deniz mili uzakta, Türk anakarasının ise dibinde yer almakta, bu da özellikle Türkiye için büyük siyasi, ekonomik ve askeri sorunlara yol açmaktadır.

4. EGE'NİN TÜRKİYE TARAFINDAN KULLANIMININ ÖNEMİ

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeopolitik kavşakta bulunan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Bununla birlikte; sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlıklar içeren bir coğrafyada yaşayan Türkiye, bölgesinde bir *barış ve istikrar adası* olma özelliğini koruma başarısını göstermektedir (Akyol, 2008: 507). Ancak, Ege'de Yunanistan ile uzun yıllardır çeşitli sorunlar yaşayan Türkiye için bu deniz, "denizlerin serbest kullanımı" ilkesi çerçevesinde hayati öneme sahiptir (Mason, 2000: 55-61) ve bu meyanda Türkiye, Ege'deki ulusal hak ve menfaatlerinden hiçbir şekilde taviz vermemektedir. Zira Türkiye'nin Ege'de devlet çıkarlarının dayandığı iki hayati ana kategorinin; 1) Seyir Serbestisi (Karasuları sorunu), 2) Deniz yataklarındaki hükümler hakları (Kıta sahanlığı sorunu) olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ulusal ekonomisi bu denize büyük bağımlılık gösteren Türkiye'nin Ege'deki temel menfaatinin, bu coğrafyadaki "açık denizler" ve seyrüsefer serbestisinin denizde ve havada kısıtlanmaması; bunu sağlayacak şekilde de, karasularının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak halihazırdaki 6 deniz mili üzerinde genişletilmemesi olduğu söylenebilir. Bu, Türkiye'nin Ege'deki en temel menfaatidir (Soysal, 1999: 4).

Türkiye haklı olarak, Ege'de zaten 1936 yılında 6 deniz miline çıkartılmış olan Yunan karasularının, bir de 12 deniz miline genişletilmesi halinde, Doğu Ege'de tamamen Yunan karasuları ve hava sahası ile *hapis* olacağını ve Ege'nin uluslararası sularına, diğer ifadeyle açık denizlere çıkacak serbest kapıları kalmayacağını ifade etmektedir (Kutluk, 1987: 195). Türkiye yalnızca, Ege'nin hakkaniyete ve nısfete uygun olarak, iki komşu ülke arasında eşit ve adil paylaşımını talep etmektedir. Buna mukabil Yunanistan da, Türkiye'yi, Yunan egemenliğindeki Doğu Ege Adaları'nın batısında Türk deniz alanları oluşturmaya çalışmakla suçlamaktadır. Keza Yunanistan, Doğu Ege Adaları'nın arkasında, yani batısında hiçbir Türk deniz yetki alanını görmek ve kabul etmek istememektedir. Hâlbuki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz yetki alanları bu çerçevede değerlendirilmemelidir. Keza, bunlar bir devlete, karasularında sahip olduğu ölçüde geniş ve sıkı egemenlik hakları vermemektedir (Karagöz, 2006).

Ege adalarının yoğunluklu bir şekilde Yunanistan'ın elinde bulunması, Türkiye'nin yakın deniz havzası politikalarının en önemli darboğazını oluşturmaktadır. Aslında sorunların temelini inince, Ege'deki temel problem kaynağının jeolojik ve jeopolitik gerçeklik ile cari statüko arasındaki onulmaz çelişki olduğu anlaşılmaktadır (Davutoğlu, 2001: 171). Türkiye'nin de desteklediği 6 deniz millik karasuları esasına göre şekillenen cari statükoya göre bile Ege Denizinin sadece yaklaşık % 7.5'i Türkiye'nin hâkimiyetindedir. Yunanistan'ın beğenmediği bu statükodaki payı yaklaşık % 43.5'i bulurken, Ege'nin % 49'luk kısmı açık denizlerdir. 12 deniz millik uygulamaya geçilmesi halinde ise, Türkiye fiilen Yunanistan'ın izni olmadan Ege'ye çıkamaz hale gelecektir. Bu durumda açık denizler Ege'nin % 18.5'ine gerilerken, Yunanistan'ın hâkimiyet alanı yaklaşık % 73'e çıkacak ve Ege, Yunanistan'ın bir iç denizi haline alacaktır (Athanasopoulos, 2010: 1). Türkiye'nin payı ise sadece bir birim artarak, % 8.5 civarında olacaktır (Davutoğlu, 2001: 172).

Yunan tezinin geçerlilik kazanması, Türkiye'yi sadece stratejik bir kuşatılmışlık ile karşı karşıya bırakmayacak, ekonomik faaliyetlerini de doğrudan etkileyecektir. Bunu bir misal ile ortaya koymak gerekirse; Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık % 88'i deniz ulaşımı ile sağlanmakta ve bu ulaşımın Akdeniz kıyılarına doğrudan ulaşan kısmı dışındakileri (yaklaşık % 65) Ege Denizi'nden geçmektedir. Türkiye limanlarının yaklaşık 120 milyon tonluk yükleme ve boşaltma kapasitesinin bölgelere dağılımı da Ege'nin Türkiye'nin ticari altyapısı içindeki vazgeçilmez konumunu ortaya koymaktadır. Bu kapasitenin yaklaşık % 25'i Akdeniz, % 21'i Ege, % 41'i Marmara ve % 13'ü Karadeniz bölgesinde bulunmaktadır. Ege'nin özellikle Marmara ve Karadeniz kapasitesinin geçiş havzası olduğu da göz önüne alınırsa, bu geçiş denizinin taşıdığı jeoekonomik önem daha da açık bir şekilde anlaşılabilir (Davutoğlu, 2001: 172).

Ege, Yunanistan'a da siyasi, ekonomik ve askeri üstünlüklerin yanında bir takım önemli stratejik avantajlar sağlamaktadır. Örneğin, Ege'de geniş bir deniz ve kara ülkesine sahip Yunanistan'a bu avantaj, Balkan ülkeleri, Ukrayna ve Kafkasya ülkeleri ticaretinin kuzey-güney doğrultusundaki deniz ulaşımını kontrol altında tutma imkânı vermektedir. Ayrıca, adalar ve adaların ana kara bağlantısı avantajı Yunanistan'a deniz hâkimiyet teorisini (Mahan, 2003: 17) uygulama şansı yaratmaktadır. Ancak, Ege'de karasularının genişletilmesi, Ege'yi serbest kullanmak isteyen başta Rusya Federasyonu olmak üzere, Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler, ABD ve diğer tüm denizci ülkelerin çıkarlarına aykırıdır. ABD bile denizlerin olabildiğince "açık deniz" olmasını çok eskilerden beri desteklemektedir (Duff, 2004: 195-202). Zaten hâlihazırda 1982 BMDHS'ni de imzalamayan ABD, günümüzde büyük geçerliliği olan küresel jeopolitik yaklaşımlardan "Deniz Hâkimiyet Teorisi"ni kendisine temel prensip edinmiştir. Dolayısıyla, Yunanistan'ın karasularını genişletmesinin, bir *hipotez* olarak seyir ve harekât ile ilgili Amerikan çıkarlarına aykırı olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Schmitt, 1996: 52). Keza Yunanistan zaten, ABD'nin denizlerin serbestliği ile ilgili bu prensiplerinden taviz vermeyeceği kaygısıyla, ABD deniz politikalarından çekinmektedir.

5. LOZAN DENGESİ

1923 Lozan Barış Antlaşması, Türk tarihinde özel bir yeri olan çok yönlü bir bağittir. Böyle olduğu içindir ki, İsmet İnönü'nün sonradan yazdığı gibi; "Birinci Cihan Savaşından kalan Andlaşmaların hiç biri yaşamaz; yalnız Lozan Andlaşması ayakta kalmıştır." (Meray, 1969: Önsöz) Dolayısıyla, Lozan Barış Antlaşması'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının, kuruluşunun, geleceğinin ve uluslararası ilişkilere kabulünün beynelmilel/uluslararası hukuksal belgesi ve bu nedenle, onun bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti'nin "Tapu Senedi" olduğunu söylemek mümkündür (Kocaoğlu, 1996: 32).

5.1. Sorun Algılamadaki Fark(lar)

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları ne tek bir başlık altında toplamak, ne de birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkündür. Bilinen veya düşünülen çok

daha karmaşık bir ilişkiler yumağıdır Türk- Yunan ilişkileri... “İlişkilerin sorun olarak ortaya çıktığı nokta neresidir?” sorusuna, Kıbrıs, Ege, azınlıklar, terör şeklinde birçok cevabın akla gelmesi mümkündür. Asıl sorun, 1923 Lozan’la başlamış, 1947 Paris Antlaşması ile iyice su yüzüne çıkmıştır. Bu, tarafların her ikisi için de geçerli olan “haksızlığa uğramış olma”, “istenileni tam olarak elde edememe” duygularıdır. Buna, Yunanların Türkiye için, “Doğu’dan Gelen Tehlike, Barbar Türkler” (Tınç, 1997: 28), Türklerin ise Yunanistan için “Hain, Gaddar, Fırsatçı, Şımarık Yunanlar” betimlemeleri de eklenince, anlaşmazlığın ya da çatışmanın boyutlarını anlamak hiç de zor olmayacaktır (Işıklar, 2005: 19).

Soruya tekrar dönülecek olursa; iki ülke arasındaki sorun ya da sorunlar nelerdir? Görünen sorunlar ve temel sorun olarak iki ayrı olgu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ana problem alanları; Ege, Kıbrıs, azınlıklar şeklinde olabilir. Ancak burada esas olan, temel sorunun ne olduğunu ortaya koyabilmektir. Keza bu temel sorun tüm diğer sorunları etkilemektedir. Bu yüzden, önce bu sorunun yanıtını bulmak gerekirse, buna kaçamak olmayan net ve tek yanıt; Ege’dir. Ege’de ise, Türkiye ile Yunanistan’ın sorun algılamaları birbirinden hayli farklıdır. Yunanistan’a göre, Ege’de tek sorun özde kıta sahanlığı sorunudur. Türkiye’ye göreyse, daha önce de belirtildiği şekilde, sorunlar çok, ama çok fazladır.

5.2. Lozan Dengesi: Hala Denge de mi?

Bu noktada, Türkiye’nin en temel dış politika hedeflerinden birisinin, Ege’de 1923’te sağlanan Lozan dengesinin korunması olduğunu vurgulamak hiç de yanlış olmayacaktır. Bu denge, coğrafyanın yüzyıllardır komşu olarak yaşamaya zorladığı ve tarihin birçok kez karşı karşıya getirdiği Türkiye ile Yunanistan arasında önce Lozan ve sonrasında 1936 Montrö ve 1947 Paris Antlaşmaları ile Ege Denizi ve adaları üzerinde kurulmuştur. Ancak, hukuki statüsü uluslararası antlaşmalarla belirlenmiş bu denize ilişkin kurulu dengenin bozulması yönündeki en ciddi tehditlerin başında, anılan anlaşmaların değiştirilmesi yönünde bazı sorumsuz Yunan girişim ve çabalarının geldiği muhakkaktır (Kocaoğlu, 1996: 32-38; Anonim, 1995: 1).

24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türk-Yunan ilişkilerinde, Yunanlıların “Megali İdea” (Ak, 2012: 314-322) savlarına da son verip, iki devlet arasında tüm sorunları çözümlenememiş olsa da, zamanına göre oldukça başarılı bir siyasal denge kurmuş, dostluk ve işbirliği için bir temel hazırlanmıştır. Lozan Barış Antlaşması’nın kurmak istediği siyasal ve hukuksal statünün/temelin görülmesi ve Türk-Yunan sorunları çerçevesinde göz önünde tutulması hayli önemlidir. Keza bu temel üzerinde, iki siyasi zaman dilimi Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi; Lozan’ın siyasal statüsüdür. Bu kapsamda da, iki konu öne çıkmaktadır. Birincisi; bu antlaşma yapıldığı zaman Ege’de iki kıyıdaş devletten Türkiye ile Yunanistan’ın öncelikle kullanabileceği % 75’lik bir açık deniz alanı (uluslararası sular) mevcuttu. İkincisi, Lozan Barış Antlaşması’nın lafzında, ruhunda ve bu antlaşmaya temel teşkil edecek öteki belgelerde de esaslı bir faktör vardır: güvenlik faktörü, ki bu, iki ülke siyasal ilişkilerinde önemli bir etki yaratacaktır. Siyasi analizde ikinci zaman dilimi olarak ise, 1996 yılının 31 Ocak tarihi ayrı bir önem taşımaktadır. Zira ilk kez ciddi bir ihtilaf, bir egemenlik ihtilafı o tarihte resmîyet kazanmıştır. Bu ihtilafın ismi, Kardak Kayalıkları Krizi’dir.

Nitekim Lozan Barış Antlaşması yapıldığı zaman, Ege’de Yunanistan ile Türkiye’nin karasuları 3 deniz mili idi ve bu sayede Ege’nin % 75’i açık deniz kesimiydi (Buzan, 1978). 1936’da Yunanistan tek taraflı olarak karasularını 6 deniz miline çıkarmıştır. Yani Ege’nin % 25’ini alarak ülkesini bir kalemde genişletmiştir ve Türkiye ise, bu haksız gelişmeye ancak 28 sene sonra, 1964 yılında karasularını 6 deniz miline genişleterek tepki göstermiştir.

Lozan, iki ülke arasında siyasal ve hukuki bir eşitlik ve denge kurmuştur (Şimşir, 1989: xxix). Yunanistan bu dengelyi yıllardır yaptığı tek taraflı uygulamalarla bozmaya çalışmış ve bunda da büyük oranda başarılı olmuştur (Oran, 1999). 1931’de hava polisliği bahanesiyle hava sahasının genişliğini 10 deniz miline çıkarması, 1936’da karasularını 6 deniz miline genişletmesi, 1952 yılında kabul edilen FIR hattını iki ülke arasındaki deniz ve hava sınırı

olarak dikte ve kabul ettirmeye çalışmak, bu tek taraflı Yunan faaliyetlerinin içindedir. Yunanistan artık 1982 BMDHS'den aldığı güçle karasularını 12 deniz miline genişletmek istemektedir (Dumanlı, 2005: 6-7).

1996'da Kardak Kayalıkları krizi ile Ege'de ilk defa olarak o güne değin görülmemiş, çok ciddi bir ihtilafı doğmuştur: "toprak egemenliği ihtilafı". Nitekim Ege'de karasuları meselesini bu kadar önemli kılan, Yunanistan ile savaşın eşiğine gelinen ve bir egemenlik ihtilafı olan "Coğrafi Formasyonlar"dır. Bu ihtilaf Yunanistan'ın canını fena yakmıştır; zira tüm sorunların üzerine çıkan bu ihtilaf, Ege uyuşmazlıklarına yeni kimliğini vermiştir. Zira artık coğrafi formasyonlar meselesi, başta karasuları sorunu olmak üzere, bütün Ege sorunlarının kaderini tayin edecektir. İlk defa olarak Türkiye Ege'de egemenliğindeki ada, adacık ve kayalıkları önemsemiş ve egemenliğini gösterme yoluna gitmiştir. Aslında belki de bu ilk değildir, daha öncesi de vardır.

6. KARDAK KRİZİ VE UNUTULMUŞ TÜRK ADALARI'NIN UYANIŞI

6.1. Unutulmamış Türk Adaları: 1930'lu Yıllara Ait Bir Anekdote

Şimdi anlatılacak olanlar, çok ilginç bir hikâye teşkil etmektedir. Bu hikâye, okuyanı önce büyük bir hayrete, sonra da inanılmaz bir iç heyecanına düşürür. Anılan hikâyeyi 1990'lı yılların sonuna doğru okuyan bu satırların yazarı da aynı duygu selini ve coşkuyu hissetmişti. Sözü fazla uzatmayıp hikâyeye geçmeden önce yapılabilecek tek temenni; devletin acilen bu konunun üzerine "milli bir dava" ciddiyetiyle giderek, olayın gerçekliğinin incelenmesini ve sonucun ortaya çıkarılmasını sağlamak amacıyla, yurt çapında topyekûn bir çalışma ve araştırma seferberliği ilan etmesini istemektir. Bu bir milli zorunluluktur; zira hikâyede yaşananlar, göz ardı edilemeyecek derecede önemli, hayati bir milli mesele değerindedir.

Kardak Kayalıkları krizi ile gündeme gelen "Ege'de tartışmalı adalar" ile ilgili olarak Ulu Önder Atatürk döneminde ilginç bir olay yaşanmıştır. İstanköy Adası doğumlu dönemin Dâhiliye Bakanı Şükrü Kaya, Ege Denizi ile çok ilgilendiğinden, Lozan Anlaşması'nın adalardan bahseden 12 nci ve 15 nci maddelerini defalarca inceledikten ve İtalya ve Yunanistan'a devredilen adaları haritada işaretledikten sonra, çocukluğundan aklında kalan ufak tefek adacıkların durumunu merak etmiş ve müfettişlere bölgede yaptırdığı incelemeler sonucunda, yüzlerce adanın sahipsiz durumda olduğunu öğrenmiştir.

Durum Atatürk'e bildirildikten sonra, resmi ve sivil birçok motor, sandal ve yelkenliden oluşan filo ile bu adacıklara tabela ve numara asılmış, adacıkların nispeten büyük olanlarına üçer beşer jandarmalı karakollar kurulmuş, küçüklerine tarassut kuleleri yapılmış ve nöbetçiler konmuştur. Ayrıca bazı adacıklara deniz fenerleri monte edilmiştir. Kısa bir süre sonra, Ankara'da görevli İtalya Ataşesi Genelkurmay Başkanlığı'na gelerek Türkiye'nin maksadının ne olduğunu sormuş ve Kelemez (Kalimnos) Adası'na 3 deniz mili mesafedeki küçük adanın derhal boşaltılmasını istemiştir. İtalyanların sadece bu adada olup biteni tespit edebildiklerinden memnun olan Bakan Şükrü Kaya, olayın "sivil idarenin bir hatası" sonucunda meydana geldiğini ve özür dilediklerini İtalyanlara bildirmiş ve bu manevra ile İtalya'nın itiraz ettiği bir adacık dışındaki birçok ada ve adacık Türkiye'ye kazandırılmıştır (Tepedelenlioğlu, 1967: 371-377). Bu olayı aktaran Tepedelenlioğlu'nun, böylesine ilginç bir olaylar manzumesini 1967 yılında kendi kendine kafasından uydurduğu, bunların hepsinin hayal mahsulü bir hikâyenin parçaları olabileceği siz okuyuculara mantıklı geliyor mu? Böyle bir hikâyenin tümüyle hayal ürünü olabileceği hususu ise, bu çalışmanın yazarına ne mantıklı, ne de inandırıcı gelmektedir.

6.2. Kardak Krizi ve Ege'deki Türk Egemenliğine Etkileri

Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi üzerinde yoğunlaşan görüş farklılıklarının giderilmesi çabalarını güçleştiren önemli bir faktör, doğrudan doğruya, bu bölgenin hemen hemen her açıdan benzersiz bir görünüm sergileyerek, taraflar arasında çıkan bir dizi yorum

farklılığını çözümleyebilecek hukuksal kuralların saptanabilmesini güçleştirmesidir. Uluslararası Deniz Hukuku'nun, devletlerin denizlere ilişkin egemenlik haklarına getirmiş olduğu yenilikler, özellikle Ege Denizi'nin coğrafi/jeolojik yapısı dikkate alındığında, Türkiye ve Yunanistan arasında yorum farklılıklarına ve uzlaşmazlıklara neden olmaktadır. Ege Denizi'nde adaların yoğun bir dağılım göstermekte oluşu ve Anadolu sahillerinden 3 deniz mili ötedeki adaların bazılarının isimleri belirtilerek antlaşmalarla Yunanistan'a bırakılmış olması, Ege Denizi'nde kıyıdaş devletlerden herhangi birinin egemenlik haklarını genişletmek istemesi durumunda, diğer devletin, bu yöndeki bir gelişmeyi kendi egemenlik haklarına yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmaktadır. Karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması, hava sahası sorunları, Ege Denizi'nin coğrafi yapısının etkisinin yoğun olarak gözlemlendiği uzlaşmazlıklardandır. Uzlaşmazlık noktaları üzerinde hukuksal tartışmaların ortak çözüme ulaşamaması ise, konuya siyasi bir boyut kazandırmaktadır (Aksu, 2001: 59).

Yunanistan, Kasım 1995'deki iskân uygulamasıyla bazı ada ve adacıklarda fiili bir durum yaratarak statülerini kendi lehine çevirmeyi amaçlarken, 25 Aralık 1995 günü Türk bandıralı Figen Akat isimli ticaret gemisinin Kardak Kayalıkları'nda karaya oturması, Ege'de egemenlik ihtilaflarının resmîyet kazanmasına sebep olmuştur. Bu tesadüfî olay sonrasında icra ettiği bazı faaliyetlerle Yunanistan'ın, Ege'de uluslararası antlaşmalarla kendisine devredilen hükümlerle haklarını daha da genişletmeye çalışması ve Anadolu'nun 3 deniz mili dışında kalan bütün ada, adacık ve kayalıklara sahip olmak istemesi (Theodoridis, 2010: 3), Ege Denizi uyuşmazlığına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu anlamda, Kardak krizi, beraberinde benzer durumdaki coğrafi formasyonların da egemenlik durumlarının tartışılmasını sağlamıştır. Egemenliğin devri uluslararası hukukta açık olarak anlaşmalarla yapılması gereken bir işlemdir. Bu kapsamda; bir devletin ülkesinden ötekine ülke aktarılması, anlaşma yoluyla, tek taraflı işlemlerle veya uluslararası hakemlik, yargı ya da örgüt organları kararları ile olmaktadır. Ege'de söz konusu olan, Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye Cumhuriyeti ülkesinden, anlaşmalarla İtalya ve Yunanistan'a ülke devridir (Kurumahmut, 1998: 82).

Kuzey Ege'de Balkan Harbi sonrasında Yunanistan'ın işgal etmediği ada, adacık ve kayalıklar ile Güney Ege'de Rodos, Meis ve Oniki ada haricindeki Menteşe Adaları ve bunlara bitişik adalar üzerinde Osmanlı Devletinin halefi Türkiye'nin egemenliği devam etmektedir (Toluner, 1996). Yunanistan'ın, Tüm Ege'yi Yunan gölü haline getirebilmesi için, Türkiye'nin egemenliğinde olan bu ada, adacık ve kayalıklara sahip olması gerekmektedir. 1996 yılı başlarında Kardak Kayalıkları krizi bu yüzden ortaya çıkmıştır. Kardak Krizi ile bugün Ege'de Türkiye'nin egemenliğinde olan ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın da hak iddia etmesi nedeniyle "ihtilaflı adalar" sorunu oluşmuştur. Kardak Krizi'nden sonra sorun beklemeye alınmış gibi görünmekle beraber, Yunanistan tarafından "ihtilaflı adalar" bir yandan sahiplenilmeye, bir yandan da meskûn hale getirilmeye çalışılmaktadır. Yunanistan, Lozan ve Paris antlaşmaları hilafına Ege'de oluşturduğu fiili durumu kıta sahanlığı veya karasuları sorununu lehine çözümlenerek meşru hale getirmeye çalışmaktadır.

6.3. Egemenlik Devri ve (Sahipsiz) Ülkelerin Kazanılmasına İlişkin Temel Uluslararası Hukuk Kuralları

- Devir: Bir devletin ülkesinden ötekine ülke aktarılması, anlaşma yoluyla, tek taraflı işlemlerle ya da uluslararası hakemlik, yargı ya da örgüt organları kararları ile olur. Ülke devri, bir devletin "mahdut bir ülke alanı" üzerinde haiz olduğu egemenlik haklarını, diğer bir devlete bir antlaşma ile nakletmesi işlemidir.

- Zamaşımı: Zamaşımı yoluyla ülke kazanılması uluslararası hukukun en tartışmalı konularından biridir. Bir kısım yazarlar, bir uluslararası hukuk kurumu olarak zamaşımı yoluyla ülke kazanılmasına karşı çıkmışlardır. Diğer bir kısım, bu kurumu savunmakla beraber, kendi içinde tartışmalardan uzak kalamamıştır.

- İşgal: İşgal; bir devletin sahipsiz bir ülkeyi, o ülkeyi egemenliğine tabi kılmak niyet ve iradesiyle, o ülkede egemenliğini kullanarak kazanmasıdır. İşgal için üç unsurun bir arada olması gerekir; a) Ülkenin sahipsiz olması (Bir başka devletin egemenliğine tabi olmaması), b) Egemenliğine tabi kılmak niyet ve iradesi ile c) Egemenliğin kullanılması (Toluner, 1996; Kurumahmut, 1998; Denk, 1999).

6.4. Egemenliği Tartışmalı Ege Adalarının Hukuki Statüsü (Özet)

Girit Adası'nın 1669 yılında Osmanlı ülkesine dâhil edilmesiyle, daha önce Cenevizliler, Venedikliler ve şövalyelerin elinde bulunan Ege adalarının tamamı, Osmanlı egemenliğine girmiş ve bölgede sahipsiz ülke kalmamıştır (Küçük, 2002; Bostan, 2003). Bu nedenle, Yunanistan'ın Ege'de sahipsiz ülke edinmesinden söz etmek yanlıştır. Adalar üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti, Yunanistan'ın bağımsızlığının Osmanlı Devleti'nce kabul edildiği 24 Nisan 1830'a kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu hâkimiyet, kurulduğu dönemin hukuk kurallarına da tamamen uygun ve tartışmasızdır. 24 Nisan 1830'da Ege'nin batısında yer alan Kuzey Sporad ve Kiklat adaları üzerindeki Yunan egemenliği tanınmış olup, bu adalar egemenlik ihtilafının dışındadır. Buna karşılık, Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olduğuna göre, Kiklat ve Kuzey Sporad adaları dışında kalan diğer Ege adalarının antlaşmalarla Yunanistan'a devredilenler hariç (Küçük, 2001; Bostan ve Kurumahmut, 2003), Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal ettiği bilinmektedir. Bu durum bahse konu coğrafi formasyonlar üzerindeki egemenlik haklarımızın esasını teşkil eder. Bu nedenle, Lozan Barış Antlaşması'ndan sonraki devlet tasarruflarını dikkate almaksızın, bugün Yunanistan'a ait olan adalar, ancak Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye Cumhuriyeti hâkimiyetinden uluslararası hukuka uygun olarak Yunanistan ve İtalya'ya devredilen adalardır (Kurumahmut, 1998: 81).

Ege Denizi'nde Türkiye'nin egemenlik sınırlarını ilgilendiren temel sorun, bu denizde hükümlerle sınırlarını belirleyen antlaşmalarda adaları belirtilen ve egemenlik devrinde mutabık kalınan adalar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın egemenlik iddiasında bulunmasıdır. Tarih sırasıyla bu uluslararası antlaşmalar şunlardır; 18 Ekim 1912 Uşi Barış Antlaşması, 17/30 Mayıs Londra Antlaşması, 1/14 Kasım 1913 Atina Antlaşması, 13 Şubat 1914 tarihinde Yunanistan Hükümeti'ne tebliğ edilen Altı Büyük Devlet Kararı, 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması, 10 Şubat 1947 Paris İtalyan Barış Antlaşması. Buna göre, Türkiye'nin Ege'de uluslararası antlaşmalarla Yunanistan'a devretmediği ve halen egemenliğinde olan ada, adacık, kayalıklar hakkındaki hukuki dayanağı, Lozan Barış Antlaşması'nda yer alan 12, 15 ve 16 ncı maddelerdir. Lozan Barış Antlaşması'nın 15 inci maddesi ile ismen sayılan Menteşe Adaları ve bunlara "bağlı" adacıklar ile Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. İtalya ise, daha sonra 1947 yılında Paris Barış Antlaşmasının 14 üncü maddesi hükmüne, Meis dâhil 14 ada ve "bitişik" adacıkların egemenliğini Yunanistan'a devretmiştir. Ancak sözü edilen "bitişik adacıkların" hangileri olduğu ne antlaşma metninde, ne de ekli haritalarında somut olarak belirtilmemiştir.

Lozan Barış Antlaşması 12 nci madde ile bir taraftan Türkiye'nin egemenliğini devrettiği adalar ismen sayılarak belirlenirken, diğer taraftan da egemenliğinde kalan adalar üzerindeki hakları teyit edilmiştir. Buna göre, Lozan Barış Antlaşması madde 12 gereğince egemenliği Yunanistan'a devredilen adaların dışında kalan örneğin, Zürafa Kayalıkları, Koyun Adaları, Hurşit Adası ve hatta Girit civarında bulunan Bergitsi, Sıgri, Tokmakia, Kasonisi gibi ada ve adacıklar üzerinde Türkiye'nin egemenliği hukuken devam etmektedir. Burada bir ayrıntı önemlidir ve gözden kaçmamalıdır. 12 nci madde de yer alan ve Türkiye'nin devretmediği adalar üzerindeki hâkimiyetini teyit eden hükümler genellik arz etmekte olup, bu bağlamda 15 nci madde de düzenlenen Menteşe adaları bölgesini de kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle; 15 nci madde, 12 nci maddeye, istisna olarak Menteşe adaları bölgesinde sadece Türkiye'nin egemenliğini devrettiği adalarla ilgili bir düzenleme getirmektedir. Diğer yandan, Lozan Barış Antlaşması'nın 15 nci maddesi ile de İtalya'ya devredilmiş olan Menteşe adaları da ismen devredilmek suretiyle devredilmiştir.

1947 Paris İtalyan Barış Antlaşması 14 üncü maddesi hükmünce aynı Mentеше adaları ve Meis, bu kez de Yunanistan'a ismen sayılarak devredilmiştir. Ancak, Meis dışındakilerin "bitişik adacıkların" egemenliği de devredilmiştir. Görüldüğü üzere Mentеше adaları Lozan 15 inci madde ile İtalya'ya devredilirken "bağlı adacıklar", aynı adalar Paris 14 üncü madde ile İtalya'dan Yunanistan'a devredilirken "bitişik adacıklar" ile birlikte devredilmektedir. Tarih sırasına göre her iki antlaşmada yer alan bu "bağlı adacıklar" ve "bitişik adacıklar" kavramlarının açıklanmaya ihtiyacı vardır. Zira sözü edilen "bitişik adacıkların" hangileri olduğu, ne antlaşma metninde, ne de ekli haritalarda somut olarak belirtilmemiştir. Bu nedenle, "bitişik" olma kriterine açıklık getirilerek, bu bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların aidiyetinin tespit edilmesi hukuki bir problem sahası olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevede, Lozan Barış Antlaşması'nda karasularının 3 deniz mili olduğuna dair açık bir hüküm olmamasına rağmen, tarafların karasularının 3 deniz mili olduğunu kabul ederek hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle, 1923 Lozan Antlaşması ile Yunanistan'a ve İtalya'ya devredilen ve müteakiben 1947 Paris Antlaşması ile İtalya tarafından Yunanistan'a devredilen adalara ilişkin olarak, bitişiklik kavramına istinaden derinlik ve mesafe kriterleri göz önüne alındığında, 100 metre derinlik eğrisinin dışında kalan adaların Türkiye'ye ait olması gerektiği söylenebilir. Nitekim dünyada başka coğrafyalarda da Ege'dekine benzer denizde egemenlik ihtilafı içeren toprak sorunları mevcuttur. Bunlar arasında ilk akla gelenler Japonya'nın RF ve ÇHC ile ayrı ayrı yaşadığı uyuşmazlıklardır. Yine bu kapsamda Spratly, Paracel, Senkaku, Abu Musa, Büyük ve Küçük Tunb, Güney Kuril, Hawar, Tokda, Sipadan ve Ligitan Adaları örnekleri sayılabilir (SAEMK, 1999).

Bu bağlamda, Türkiye Lozan 16 ncı madde ile tüm adalar üzerindeki haklarından vazgeçmiş değildir. Bu maddedeki hüküm, Türkiye'nin sahillerinden itibaren 3 deniz milinin dışında kalan bütün ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki haklarından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Keza Türkiye'nin üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçtiği adalar, ismen belirtilerek İtalya'ya verilen adalar ile 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan işgali altında olan ve ismen sayılarak Yunanistan'a verilen adalardan ibarettir. Bunlar dışında kalan diğer adalarda Türk egemenliği devam etmektedir. Uluslararası hukuka göre, İtalya egemenliğine terk edilen adaların açıkça -yani ismen- belirtilmesi zorunludur; zira bu Türkiye'nin egemenlik haklarından vazgeçmesidir, egemenlik haklarının devridir. Türkiye'ye ait adalarının ise, açıkça belirtilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır; çünkü bunlar zaten Türkiye'nin egemenliğinde olan/kalan adalardır. Bir egemenlik devri söz konusu değildir. Nitekim Lozan madde 16, Türkiye açısından adalar üzerindeki hâkimiyetinin teyit edilmesi anlamında "tanınması"ndan söz etmektedir. Ancak, egemenliği tartışmalı adaları "gri bölgeler" olarak kabul eden Yunanistan'ın da, doğal olarak, konuyla ilgili ulusal tezlerini savunduğu birçok yayın bulunmaktadır (Georgoúlis and Symeon, 1996; Syrigos, 1998).

6.5. Kardak-ABD Ekseni, Yunanistan'a Olumlu Beyanatlar ve Ulusal Çıkarlar

Konuyu, sıradan bir kayalık meselesi olarak görmemek gerekmektedir. Türkiye daha önce yapılan ciddi diplomatik ihmallerle Ege'de gerilenebilecek en son noktaya gelmiş bulunmaktadır. Bundan sonra verilecek her taviz, Türkiye'nin Ege'deki, dolayısıyla Akdeniz-Karadeniz bağlantısındaki *hayat alanının* yok olması neticesine kadar gidecek vahim sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, yine dikkate alınması gereken bir diğer konu şudur: Kardak kayalıkları konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan egemenlik tartışması, ABD'nin Balkanlar, Ege ve Doğu Akdeniz üzerindeki stratejik üstünlüğü ile son bulmuştur. Bu bunalımdan ne kendi toprakları olduğunu iddia ettiği kayalıklar üzerindeki egemenliğini müzakere masasına getirmeye dayalı çelişkili tavrı ile Türkiye, ne de büyük iddialarla adaya çıkardığı askerlerini geri çekmek zorunda kalarak komik bir gerilim şovuna yol açan Yunanistan karlı çıkmıştır. Bu bunalımın gerçek aktörü ve kazançlı tarafı ABD'dir. Ege ve Kıbrıs, kara bağlantısı açısından Doğu Avrupa-Ortadoğu, deniz bağlantısı açısından ise Adriyatik Doğu Akdeniz- Körfez hattının iki önemli ayağıdır. Temelde Ortadoğu için konuşlandırılmış olan İncirlik üssünden

kalkan Amerikan uçaklarının Kardak kayalıklarının boşaltılmasına nezaret etmiş olması, bu bölgeler arasındaki stratejik bağımlılığı gösteren önemli bir işarettir (Davutoğlu, 2001: 174-175).

6 Ağustos 2010 günü Rodos'ta, Yunan Dışişleri Bakan Vekili Dimitris Druças ile bir araya gelen zamanın Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, güncel Türk-Yunan ilişkileri hakkında şunları diyordu; *"Bugünlerde hepimizin özgüvene, karşılıklı güvene ihtiyacımız var. İnsanlar aynı ortamı paylaştıkça, aralarındaki psikolojik bariyerler de kalkar. Sorunlarımız psikolojiktir. Tabii ki sorunlarımız var; ancak ilk önce psikolojimizin değişmesi gerek, bunu başarmaya çalışıyoruz. Biz ortak coğrafya ve tarihi paylaşıyoruz. Güçlü dostluk ve komşuluk ilişkilerimiz var. Bugün burada ani bir kararla buluşabilmemiz dahi aramızdaki dostluğun ne kadar geliştiğini gösteriyor. Hava sıcak, ama dostluğumuz daha sıcak."* (Anonim, 2001: 1) Psikolojik bariyerlerin aşılması ve dostluğun sağlam temeller üzerine oturtulmasında siyasilerin önemli rolü bulunmaktadır. Zira bunun olması halinde, halk da bu işbirliğini daha kolayca takip edebilecektir. Ancak, Yunanistan'ın Ege'yi bir "Yunan Gölü" haline getirme çabaları ortak barışa değil, sadece karşılıklı mücadele, çatışma ve düşmanlığa hizmet etmektedir. Yunanistan, Türkiye ile çatışmalarının kölesi olmuştur. Hâlbuki Ege, iki ülke arasında barışça yaşanan ortak bir deniz olmalıdır (Maluhos, 2010: 1). Zaten bunu zamanın Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın sözlerinde de görüyoruz; *"Ege bizi ayıran bir deniz olmasın. Ege, bizi birleştiren bir deniz olsun. Ege, bir barış denizi olduğu zaman, ne Türkiye Yunanistan'a şüphe ile bakar, ne de Yunanistan Türkiye'ye. Tam aksine. Her iki ülkenin de bir özgüven içinde, barış ve dayanışmaya ihtiyacı var."* (Anadolu Ajansı (Atina, 2010)

Ulusal çıkarlar, bir ülkenin uluslararası ortamdaki ihtiyaçları ve arzularıdır; o ülkenin siyasi hedefleridir. Dolayısıyla, Ege'de doğal olarak ulusal çıkarlar olduğu kadar, siyasi hedefler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, "Ege'de Türkiye'nin ulusal çıkarları nelerdir?" şeklindeki bir soruya net bir tanım ve taahhüt yapılacak olursa, birinci öncelikli ulusal çıkarın, 'Ege deniz ve hava sahasının sivil ve askeri amaçlarla kısıntısız kullanılabilmesi' olacağı muhakkaktır. Ege'deki doğal kaynakların adil paylaşımı bir başka önemli ulusal çıkar olarak görünmekte, Ege'de Batı Anadolu'ya yakın olan Yunan adalarının silahsızlandırılması bir başka güvenlik gerekçesi ve garantisi sunacaktır. Nihayetinde Yunanistan'ın Ege'de genişlemeye yönelik girişimlerinden caydırılması yine akla gelmektedir. Ancak, nihayetinde, Ege'de stratejik Lozan dengesinin korunması yine de her konuyu kristalize etmektedir.

Bu maksatla, Ege'nin kullanımına ilişkin akla bir takım öneriler gelmektedir. Birincisi, Ege'nin en azından yarısının kontrolüyle ilgili sabit bir hedefe sahip olmak önemli görünmektedir. Bunu sağlamak üzere, Ege sorunları temelinde güçlü ve çağdaş bir donanmaya sahip olmak elzemdir. Donanmanın eksikliğinin, Ege'de bugünkü kayıplara mal olduğu bilinmektedir. Şimşir'in (1989: xxxix) de önemle vurguladığı gibi; *"Ege sorunu, deniz gücünden ayrı düşünülemez. Ege'nin yazgısında en önemli etkenlerden biridir deniz gücü. Bir bakıma Ege sorunu, deniz gücü sorunu demektir. Öteden beri öyle olmuştur. 1821 Yunan ayaklanması, aynı zamanda bir deniz ayaklanmasıydı. Yunan ihtilalcileri, Osmanlı devletinin karşısına bir filoyla çıkmışlardı. Yeni Yunanistan'ın haritası denizde çizildi. Yunanistan bir deniz devleti olarak doğdu."* İkinci husus, denizde görünürlüğün artırılması, diğer deyişle denizin, hem sivil, hem de askeri amaçlarla olabildiğince sık ve etkin olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle, Ege'de balıkçılık, kıyılar ve adalararası deniz ticareti ve yolcu taşımacılığı özendirilmeli, teşvik edilmeli ve maddi olarak desteklenmelidir. Nihai bir husus olarak da, Ege'deki tüm coğrafi formasyonların her türlü fırsatta Türkçe adlarına yer verilmesine ve kullanılmasına yönelik bir devlet politikasının benimsenmesi akla gelmektedir. Örneğin gerek sözde, gerek yazıda "Yunanistan'ın Kos adası" yerine, "Yunanistan'ın İstanköy adası" denilmesi veya "Yunanistan'ın Simi adası" yerine, "Yunanistan'ın Sömbeki adası" denilmesi, ulusal çıkarlara daha uygun görünmektedir (Başeren ve Kurumahmut, 2003: 133-137).

7. SONUÇ

Kardak Kayalıkları krizinin yaşandığı tarihe kadar söz konusu kayalıkların egemenliği, uluslararası platformlarda gündeme gelmiş bir sorun değildi. Türkiye'nin, o tarihe kadar, anılan kayalıklar üzerinde kendi egemenlik hakkından şüphe etmesine neden olacak bir olay da yaşanmamıştı. Bu nedenle, zaten egemen olduğu bir ülke kesimi üzerinde Türkiye'nin kendi durumunu yeniden belirleyecek ve üçüncü şahıslara bunu bildirecek işlemler yapmasına da hiçbir zaman için gerek olmamıştı. Her birinin deniz yetki alanlarına, diğer bir ifade ile karasuyu, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olması, ayrıca her bir kara parçası ve karasularının üzeri ile sınırlı ulusal hava sahasının varlığı, egemenliği tartışmalı her coğrafi formasyonun önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle her şeyden önce Ege'de ihtilafı kara parçaları üzerindeki egemenlik tartışmalarının sonuçlandırılması gerekir. Bahse konu tartışmalı kara parçaları Ege'deki karasuları alan dağılımlarını önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Bu nedenlerle, Ege'de kalıcı bir barış için çözümlenmesi gereken ilk ve temel sorunun 'Egemenlik' sorunu olduğu değerlendirilmektedir.

Görüldüğü üzere, Ege'de tartışmalı adalar sorunu deniz yetki alanları sorunudur ve Ege'de Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunları, özellikle de deniz yetki alanları sorunlarını etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, Ege'de temel sorun çözülmeden, deniz yetki alanları sorunun çözümü de mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla, Ege'de bu temel sorun mevcutken, Ege'de kıta sahanlığı da belirlenemez. Bunu Yunanlar da; "İlgili iki ülkeden birisi diğerinin toprak bütünlüğüne karşı itirazlar dile getirirken, Lahey UAD kıta sahanlığını nasıl çizebilir?" şeklinde ifade ettiklerinden, izlenmesi gereken normal yol, önce Ege'nin egemenlik ihtilafı ve temel sorunu olan coğrafi formasyonlar konusunun açıklığa kavuşturulmasıdır. Sonra karasuları konusu görüşülebilir. Karasuları konusunda da Türkiye'nin ikili görüşmelerde ısrar etmesi gereken husus, Lozan statüsüne, yani karasularının her iki ülke için 3 deniz mili olduğu denge durumuna dönülmesi olmalıdır. Zira Ege gibi yarı kapalı bir denizde ne kadar fazla açık deniz olursa, bu hem iki komşu ülkenin, hem de bu denizi kullanan tüm dünya devletlerinin çıkarıdır.

Türkiye, 1996 yılından bu yana, Kardak dışında Ege'de hangi coğrafi formasyonun egemenlik ihtilafına konu olduğunu açıklamamıştır. Sadece Mayıs 1996'da bir NATO tatbikat toplantısında Girit'in güneyindeki Gavdos adası konusunda bir açıklama olmuştur. O da geri alınmıştır. Türkiye'nin coğrafi formasyonlara yönelik bu belirsizlik politikasının altında yatan ana sebep şudur: Bunların isimleri açıklandığında, çözüm yolu da ortaya konmalıdır. Coğrafi formasyonlar ihtilafı, Ege'de statükoyu düzenleyen uluslararası antlaşmaların çeşitli maddelerinin yorumundan kaynaklanan bir hukuki ihtilaf görünümündedir. Bu hukuki ihtilafın da çözüm yolu ya Yunanistan ile ikili müzakereler, ya da Uluslararası Mahkeme'ye gidilmesidir. Ancak, egemenlik ihtilaflarının ikili görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması da zor bir olasılık olarak görünmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin ana yaklaşımı Ege Sorunları'nın bir bütün olarak çözülmesidir. İşin mantığı ve hukuki gerekçeleri bunu gerektirmektedir.

Ege'nin kontrolü elinde olmadan Yunanistan Ege'de 'yok olduğuna' inanmaktadır. Bu yüzden, Yunanistan'ın devamlı olarak "Ege benimdir", "Ege Yunan gölüdür" şeklindeki haksız zımnî veya açık iddiaları, akla bundan üç asır öncesinde dünyanın kimseye ait olmadığını söyleyen Jean-Jacques Rousseau'yu getiriyor. Rousseau (2006: 266), dünyanın kimseye ait olmadığını söyler ve bu tezini şöyle savunur; "*Bir toprak parçasının etrafına çit çekip "Burası benim" dediğinde, kendisine inanacak kadar aptal insanlar bulacağını düşünen ilk kişi, uygar toplumun gerçek kurucusudur. Bir başkası da kazıkları söküp veya hendeği doldurup da insanlara, "Bu sahtekâra inanmayın, dünyanın meyvelerinin hepimize ait olduğunu, dünyanın kimsenin malı olmadığını unutursanız hapı yutarsınız."* diye seslenseydi, insanlığı bunca suçtan, savaştan, cinayetten, dehşetten ve felaketten kurtarmaz mıydı? Bilinmez, ama Ege, hem Türk'e, hem Yunan'a, hem de insanlığa aittir. Zira ortada bir de ortak kültür, bir ortak dünya kültürü

vardır. Kültür, insanın doğaya eklediği tüm maddi ve manevi varlıkların toplamıdır (Güvenç, 1996). Bu kapsamda, bireyler ve topluluklar tarafından oluşturulan kültür değerleri zaman içerisinde farklı kültürlerin karşılıklı etkileşimi ile gelişim gösterebilmektedir. Aynı coğrafya üzerinde bulunan, farklı kültür değerlerini taşıyanlar, aynı zamanda ortak mirasın parçalarını oluşturabilmektedirler. Dolayısıyla, Türkler ve Yunanlar, bu ortak coğrafyada yüzyıllar boyunca birbirini etkilemiş ve ortak bir kültür yaratmıştır. Bu nedendir ki, kim ne derse desin, Ege; öncelikle bu iki komşu halkın ortak mirasıdır.

Son olarak, yukarıda Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun kitabında 1930'lu yıllarda bu çalışmanın konusu olan Türk Adaları'na ilişkin aktardığı çok ilginç hikâye kapsamında yapılan temenni ve çağrı tekrar edilmek istenmektedir; devletin acilen bu konunun üzerine "milli bir dava" ciddiyetiyle giderek, olayın gerçekliğinin incelenmesi ve sonucun ortaya çıkarılmasını sağlamak amacıyla, yurt çapında topyekûn bir çalışma ve araştırma seferberliği ilan etmesi gerekmektedir. Bu bir milli zorunluluktur; zira hikâyede yaşananlar, Türkiye için Ege'ye yönelik göz ardı edilemeyecek derecede önemli, hayati bir milli mesele değerindedir.

Bütün meseleler gibi, hiçbir sorun da ebedi değildir. Bütün meselelerin, bütün sorunların önünde sonunda bir sonuca ulaştığı bilinmektedir ve hatta birçok ahvalde de sorunlar kendi kendini çözmektedir. Oysa Ege'deki durum bir hayli girifttir; çünkü bugün Ege'de, 20 yy.ın eseri *yanlış* bir coğrafya bulunmaktadır. Coğrafyanın bu haksız yapılanmasından menfi olarak etkilenen ise, daima Türkiye olmuştur. Yunanistan, Türkiye'yi doğuya itmek için bu coğrafyayı ve Ege'de kendisinin yarattığı, ama asla kabul etmediği sorunları üstü kapalı ve stratejik bir şekilde kullanmaktadır. Neticede, Türkiye, Ege Denizi'nden soyutlanmış ve doğuya itilmiş bir devlet olarak tarihte yerini ya Yunanistan'ın istediği doğrultuda alacaktır, ya da buna izin vermeyecektir. İşte torunlarımıza Ege'den bırakılacak mirasın esas anahtarı belki de budur. Zira Halikarnas Balıkcısı'nın sıcak dizeleri *son söze* bu noktada tercüman olmaktadır: "*Akdeniz, etnik ve başka bakımlardan dünyanın altıncı kıtası sayılabilir... Akdeniz'deki kıyılar Avrupa, Asya ve Afrika değildir, Akdeniz'dir... Akdeniz, suları gibi, akıcı ve masmavi bir insanoğlu tarihidir. Bundan dolayı "Ordular İlk hedefiniz Akdeniz'dir!" sözleri (artık bunlara da "sözcük" denemez a!) askerce bir emirden çok öte, derin bir anlam taşır. Çünkü Anadolu Asya değildir, Akdeniz'dir.*" (Kabağaçlı, 1971: 10)

KAYNAKÇA

- Ak, G. (2012). Megali İdea, Hissiyat, Önyargı ve Güvensizlik Fenomenleri Bağlamında Türk-Yunan İlişkileri'ne Bir Bakış. Ulvi Keser (ed.), Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a: Akdeniz ve Sorunlar. AKAUM Yayını, Ankara.
- Akarı, S. (2005). Dil, Tarih ve Coğrafya Denklemine; Ege Denizinin Adlandırılma Tarihi ve Ege Kelimesinin Anlamı. Deniz Basımevi. İstanbul.
- Akın, V. (1996). Trakya'nın Türklere Devir Teslimi. Genelkurmay Basımevi. Ankara.
- Aksu, F. (2001). Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Akyol, T. (2008). Ama Hangi Atatürk. Doğan Kitap. İstanbul.
- Anadolu Ajansı (Atina). (2010). Başbakan Erdoğan'ın Yunan Devlet Televizyonuna Demeci. 14 Mayıs.
- Anonim (1995). Ege Denizi ve Ege Adaları. Harp Akademileri Yayını. İstanbul.
- Anonim (2001). Rodos'ta Balık. Eleftheros Tipos. 8 Ağustos. 1.
- Athanasopoulos, A. (2010). İstikşafi Temasların Gri Bölgeleri. To Vima. 2 Mayıs. 1.
- Balducci, H. (1987). Rodos'ta Türk Mimarisi. Çev. C. Rodoslu. TTK Yayınları. Ankara.

- Başeren, S.H. (2006). Ege Sorunları. 2.b. TÜDAV Yayınları. Ankara.
- Başeren, S.H. ve Kurumahmut, A. (2003). Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Bostan, İ. (ed.). (2003). Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Bostan, İ. ve Kurumahmut, A. (2003). Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Buzan, B. (1978). A Sea of Troubles-2: Bounces of Dispute in the New Ocean Regime. Adelphi Paper No: 143. IISS. London.
- Cumhuriyet (1999). Adacıklar Osmanlı Mirası. 3 Haziran. 17.
- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu. 5.b. Küre Yayınları. İstanbul.
- Denk, E. (1999). Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Öteki Matbaası. Ankara.
- Duff, J. A. (2004). A Note on the United States and the Law of the Sea: Looking Back and Moving Forward. The Journal of Marine Affairs. 35(3). 195-202.
- Dumanlı, C. (2005). Ege'de 'Causus Belli' Kararı: Anadolu'nun Batı'dan Kuşatılması. Cumhuriyet Strateji. 42. 6-7.
- Erinç, S. ve Yücel, T. (1998). Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları. 2.b. AÜ Yayınevi. Ankara.
- Georgoulis, S. Chr. and Symeon, A. S. (1996). Imia-Undoubtedly Greek: The Threat of a New Casus Belli. Livani Pub.Org. Athens.
- Gündüz, A. (2013). Milletlerarası Hukuk-Temel Belgeler Örnek Kararlar. 5.b. Beta Yayınevi. İstanbul.
- Güvenç, B. (1996). İnsan ve Kültür. 7.b. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Hardavelas, Y. (2010). Görünmeyen Dünya. Alter TV. 27 Nisan.
- Işıklar, H. C. (2005). Ege'de Casus Belli. Ümit Yayıncılık. Ankara.
- İnan, Y. ve Başeren, S.H. (1997). Kardak Kayalıklarının Statüsü. y.y. Ankara.
- Kabağaçlı, C.Ş. (Halikarnas Balıkçısı) (1971). Anadolu'nun Sesi. Yeditepe Yayınları. İstanbul.
- Karagöz, M. (2006). Ege Denizi'nde Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması. Deniz Basımevi. İstanbul.
- Kocaoğlu, A.M. (1996). Lozan Barış Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti'nin Tapu Senedidir. Yeni Forum Dergisi. Ağustos.
- Kodaman, B. (Yay.Haz.) (1993). 1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi. TTK Yayınları. Ankara.
- Kurumahmut, A. (Yay.Haz.) (1998). Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar. TTK Yayınları. Ankara.
- Kurumahmut, A. ve Başeren, S.H. (2004). The Twilight Zones in the Aegean: (Un)Forgotten Turkish Islands. TTK Yayınları. Ankara.
- Kutluk, D. (1987). Deniz Hukukunda Zararsız Geçiş ve Transit Geçiş Hakları. Dz.K.K. Yayınları. Ankara.
- Küçük, C. (Ed.) (2001). Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi. SAEMK Yayınları. Ankara.

- Küçük, C. (Ed.) (2002). Türk Hâkimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Ligeros, S. (2010). Yeni Osmanlı Stilinde Türk Pazarlığı. Kathimerini. 18 Mayıs. 3.
- Mahan, A.T. (2003). Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1753. Çev. K.Fındık, M.Fındık. Q-Matris Yayınları. İstanbul.
- Maluhos, Y.P. (2010). Babıali ve Fakir Ülke. To Vima. 12 Mayıs. 1.
- Mansel, A.M. (1988). Ege ve Yunan Tarihi. TTK Yayınları. Ankara.
- Mason, M.M.D. (2000). The Aegean Sea-Bridge or Barrier?. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Cambridge. Cambridge.
- Meray, S. L. (1969). Lozan Barış Konferansı. İnönü'nün Önsözü. Ankara.
- Meray, S. L. (Çev.) (2001). Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler (8 kitap). 3.b. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Milliyet (1998). Ege'deki 150 Ada Osmanlı'dan Miras. 6 Ekim. 14.
- Oran, B. (1999). Yunanistan'ın Lozan İhlalleri. SAEMK Yayınları. Ankara.
- Örenç, A. F. (2007). Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada. Doğu Kütüphanesi Yayınevi. İstanbul.
- Pazarıcı, H. (2009). Uluslararası Hukuk. g.g.8.b. Turhan Kitapevi. Ankara.
- Rousseau, J-J. (2006). Dünya Kimseye Ait Değildir. M.Rosen ve J.Wolff (der.). Siyasal Düşünce. Dost Kitapevi Yayınları. Ankara.
- SAEMK (1999). Devletlerarası İlişkilerde Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorunu. SAEMK Yayını. Ankara.
- Schmitt, M.N. (1996). Aegean Angst-The Greek-Turkish Dispute. Naval War College Review. XLIX (3).
- Soysal, M. (1999). Ege'de Ciddiyet. Hürriyet. 16 Mayıs. 4.
- Sönmezoğlu, F. (2000). Türkiye-Yunanistan İlişkileri&Büyük Güçler. Der Yayınları. İstanbul.
- Syrgos, A.M. (1998). The Status of the Aegean Sea according to International Law. Sakkolulas/Bruylant. Athens-Bruxelles.
- Şimşir, B.N. (1989). Ege Sorunu: Belgeler Cilt-I ve II (1912-1913-1914). 2.b. TTK Yayınları. Ankara.
- Taşkıran, C. (2007). Oniki Ada-Hatalı Kararlar Acı Kayıplar. Babıâli Kültür Yayıncılığı. İstanbul.
- Tepedelenlioğlu, N.N. (1967). Mareşal ve Şükrü Kaya. Ordu ve Politika. Bedir Yayınları. İstanbul.
- Theodoridis, N. (2010). Erdoğan'ın Kaybolan Yunanistan Ziyareti Fırsatı. Avgı. 26 Mayıs. 3.
- Tınç, F. (1997). Atina'daki Tepkinin Perde Arkası. Yeni Batı Trakya Dergisi. 144.
- Toluner, S. (1996). Milletlerarası Hukuk Dersleri-Devletin Yetkisi. Beta Yayınevi. İstanbul.
- Toluner, S. (2004). Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları. gen.2.b. Beta Kitap. İstanbul.
- United Nations (1997). The Law of the Sea-United Nations Convention on the Law of the Sea.UN Publication. New York.